

ПРОГРАМОВАНЕ НАВЧАННЯ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Анотація. У статті розглянуто особливості програмованого навчання. Насамперед звертається увага на такі характеристики методу, як поетапність виконання завдань, поступовість, рух від простого до складного, поділ матеріалу, що вивчається, на окремі фрагменти тощо.

Акцентовано на перевагах та проблемах, котрі виникають під час використання цієї педагогічної системи. Зокрема, відзначено, що програмоване навчання створює сприятливі умови для самостійної роботи школярів, дає змогу ефективно працювати дітям із різним рівнем знань, заощаджує час за рахунок усунення ланки передавання інформації від учителя до вихованця. У студії охарактеризовані алгоритми програмованого навчання: лінійний, розгалужений, змішаний. Продемонстровано застосування технології на прикладі вивчення історичного роману П. Куліша «Чорна рада».

Ключові слова: програмоване навчання, педагогічна технологія, алгоритм, дидактика, історичний роман.

Метод програмованого навчання пов'язують передусім з іменем видатного американського психолога, винахідника й письменника Б. Ф. Скіннера. Вчений розробив його у середині ХХ-го століття. Звісно, знаменитим Скіннер став завдяки відкриттю теорії біхевіоризму, яка пропонує техніки модифікації поведінки індивіда для покращення життя суспільства. Фактично це засіб соціальної інженерії. Середина минулого століття характеризується також появою кібернетики – мистецтва управління не лише технічними, а й суспільними процесами.

Тож у такому контексті інтерес до програмованого навчання виявився цілком закономірним. Хоча його елементи зустрічаються вже у Сократа і Платона. Власне, і термін «кібернетика», в сенсі керування, чи не вперше вжив саме Платон. Окремі аспекти програмованого навчання досліджувалися радянськими та російськими вченими, – такими відомими методистами і психологами, як: Н.Ф. Талізїна, Т.А. Ільїна, П.Я. Гальперін [2], О.М. Матюшкін, В.П. Беспалько [1], В.О. Вадюшин, О. Г. Молибог та ін. З-поміж українських науковців використання методу програмованого навчання на уроках української мови обґрунтовував, зокрема, І.М. Хом'як.

Проте згадана педагогічна технологія, з різних причин, недостатньо впроваджувалася до шкільного навчального процесу і майже не застосовувалася на уроках літератури. Саме це і визначило вибір проблеми нашого дослідження. Мета розвідки – продемонструвати методичну спроможність та доцільність використання методу програмованого навчання на заняттях з української літератури. Актуальність статті зумовлена потребою пошуку шляхів кращого засвоєння навчального матеріалу, інтенсифікації та оптимізації шкільної освіти в цілому.

Програмоване навчання передбачає працю школяра за визначеною програмою, під час вико-

нання якої він опановує певний матеріал та здобуває нові знання. Ця технологія уможлиблює побудову процесу навчання, коли враховуються індивідуальні особливості аудиторії. Роль учителя в такому випадку полягає у спостереженні за психологічним станом учня та за ефективністю засвоєння ним навчального комплексу. За потреби програмні дії регулюються.

Основними характеристиками програмованого навчання є:

- індивідуальний темп навчання;
- всеохопне засвоєння навчального матеріалу;
- покроковий контроль;
- високий рівень самостійності.

Навчальна програма складається з поступових кроків, кожен із яких – окремий мікроетап у засвоєнні учнем певних знань чи дій. Будь-який ступінь програми містить три кадри:

- інформаційний, в межах якого дається необхідна інформація про предмет чи явище, що вивчається;

- контрольний, який зазвичай проводиться у формі самостійної роботи;

- підсумково-скеровуючий (такий, що окреслює напрям подальшої роботи) – він передбачає перевірку учнем виконаних завдань та перехід до наступного рівня на підставі результатів випробувань.

Залежно від характеру розрізняють три алгоритми навчання: лінійний; розгалужений; змішаний та похідні від нього.

Ці алгоритми можуть бути реалізовані завдяки використанню комп'ютерів, програмованих підручників, методичних матеріалів.

У процесі лінійного навчання школярі всі кроки програми здійснюють послідовно. Завдання полягають у тому, щоб заповнити одним або кількома словами пропуск в інформаційному тексті. Після чого учень звіряє свою відповідь з правиль-

ною, яка до того була закритою. Якщо все зроблено, як належить, – переходить на новий шабель, якщо ж – ні, то повторно виконує завдання.

Основні принципи лінійного навчання зводяться до:

- принципу малих кроків, який передбачає поділ матеріалу, що вивчається, на малі частини(кроки), для полегшення його опрацювання;

- принципу негайного підтвердження правильної відповіді, який дозволяє продовжити навчальну діяльність;

- принципу індивідуалізації темпу навчання, який дає змогу учневі працювати в оптимальному для нього режимі;

- принципу поступового ускладнення, який ґрунтується на зростанні ступеня важкості запитань;

- принципу диференційованого закріплення знань, який включає у себе неодноразове повторення висновків, найважливіших положень в різноманітних контекстах з конкретними прикладами;

- принципу однорідного перебігу навчання, що базується на лінійній структурі.

Розгалужена програма навчання націлена на використання таких контрольних завдань, у яких кроки складаються із запитань та задач і набору кількох відповідей чи рішень, – де зазвичай один варіант правильний, а інші хибні. Учень обирає правильну відповідь. Якщо він не помилився, то переходить далі. Якщо відповідь неточна, то повертається назад або ж працює з підпрограмою.

Змішана програма навчання базується на основі синтезу лінійних і розгалужених програм. Її прикметними особливостями є:

- поділ дидактичного матеріалу на різні за обсягом частини, залежно від дидактичної мети, теми, віку тощо;

- підготовка завдань, які передбачають і заповнення пропусків у тексті, і вибір правильної відповіді;

- неможливість руху вперед, якщо наявні прогалини в знаннях (ця риса притаманна для всіх видів програмованого навчання, проте для змішаної форми особливо важлива);

- диференціація змісту окремих частин із врахуванням здібностей учнів і їхнього ступеня досягнень у студіюванні дисципліни.

Якщо мовити про дидактичні засади програмованого навчання, то це послідовність, доступність, системність і самостійність. Методу, що досліджується, властиві також зворотній зв'язок та циклічність. Перший дає нагоду спостерігати, як засвоюється курс, і впливати на навчання дитини; друга – передбачає повторюваність послідовних навчальних кроків у процесі осягнення навчального матеріалу.

До важливих умов програмованого навчання належить наявність розробленої згідно з вимогами

програми – певної черговості дій та операцій, які виконують учень і його наставник. Тому в сучасній науці програмоване навчання трактується як дидактичну систему, а не просто метод чи форму занять.

Цю технологію іноді критикують за репродуктивність, недостатній творчий потенціал, але вона і скерована у першу чергу на те, щоб оволодіти певним обсягом знань.

Як приклад, розглянемо застосування програмованого навчання на уроках української літератури під час вивчення роману П. Куліша «Чорна рада». Кожен із кроків експлікуватимемо через сукупність почергових операцій.

Крок 1.

1). Отримання і засвоєння школярами нової інформації: прочитати перший історичний роман в українському письменстві – «Чорну раду» П. Куліша.

2). Сприйняття та осмислення запропонованого тексту: запам'ятати зміст, вміти визначити головну сюжетну лінію тощо.

3) Перевірка отриманих знань шляхом контрольних запитань: встановити час і місце подій, охарактеризувати героїв твору, окреслити порушені письменником проблеми, вказати тему, жанр, з'ясувати особливості композиції, сформулювати ідею роману.

4). Перевірка знань із використанням тестів:

1. Хто такий Шрам (за романом П. Куліша «Чорна рада»)?

а) звичайний козак;

б) писар;

в) піп;

г) полковник;

д) *ніп і полковник водночас*.

2. Яким Сомко, прибувши на раду, в руках тримав:

а) Біблію;

б) ікону Богородиці;

в) бойовий стяг;

г) *золоту булаву Хмельницького*.

3. М.Черевань називав божком:

а) сталеву шаблю;

б) *жбан із Польщі*;

в) Шрама;

г) кожного, хто відщурився віри християнської.

5) Оцінка відповіді: правильно/неправильно, точно/неточно, вичерпно/ недостатньо і т. п. Вона відразу оголошується учням.

б) Альтернативні настанови щодо подальших дій:

- якщо відповідь правильна, конкретна, повна, то дається вказівка перейти до вивчення нової інформації – на інший рівень;

- якщо ж ні, – хибна, приблизна, недостатня, – висловлюється порада ще раз перечитати художній твір, проаналізувати його зміст, отримати консультацію у вчителя та ін. Після чого пропонуються додаткові контрольні вправи. За умови успіш-

ного їх виконання, школяр переходить до наступного кроку. Цей крок може бути таким:

1. Отримання та засвоєння учнями нової інформації: прочитати праці літературознавців, у яких міститься аналіз хроніки «Чорна рада».

2. Сприйняття та осмислення школярами запропонованого масиву текстів: проаналізувати засоби мовної виразності, наявні в романі; з'ясувати особливості художнього стилю письменника тощо.

Таким чином, програмоване навчання може стати базовим педагогічним прийомом і коли є необхідність ґрунтовного опанування окремого образно-художнього твору, і коли належить вивчити великий масив літературних текстів. Згаданий метод є ефективним у процесі дистанційного навчання. Його доцільно використовувати у поєднанні з комп'ютерними технологіями – як різновид довідково-інформаційного блоку занять.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Беспалько В. П. Программированное обучение. Дидактические основы / В.П.Беспалько. – М: Высшая школа, 2000. – 300 с.

2. Гальперин П. Я. Программированное обучение и задачи коренного усовершенствования методов обучения // К теории программированного обучения. – М.: Академия, 2003. – 312 с.

3. Куліш П. Чорна рада: Роман / Пантелеймон Куліш. – К. : Знання, 2015. – 207 с. – (Скарби).

4. Основи педагогіки вищої школи: Навчальний посібник / [Товажнянський Л. Л., Романовський О. Г., Бондаренко В. В., Пономарьов О. С., Черваньова З. О.] – Харків : НТУ «ХПІ», 2005. – 600 с. – рос. мовою.

5. Программированное обучение / Дидактика средней школы [сайт]: <https://didaktica.ru/osnovnyie-napravleniya-sovremennogo-obucheniya/175-programmirovannoe-obuchenie.html>

Tatiana Dziuba

Programmed learning at Ukrainian literature lessons

Summary. The author discusses characteristic features of programmed learning, such as step-by-step implementation of the assignments; graduality; moving from simple issues to complex ones; dividing the material into separate portions, etc.

The article focuses on the benefits and problems that arise when applying this pedagogical tool. In particular, it is noted that programmed learning creates favorable conditions for the students independent work, makes it effective for children with different levels of knowledge, saves time by eliminating links of transmitting information from the teacher to the student. The article describes the algorithms of programmed learning – linear, branched, and mixed. As an example, the method is used for studying "The Black Council", ahistorical novel by Panteleymon Kulish.

Key words: programmed learning, pedagogical tool, algorithm, didactics, historical novel.